

Arundati Roj

BOG MALIH
STVARI

Prevela
Maja Trifunović

■ Laguna ■

Naslov originala

Arundhati Roy

THE GOD OF SMALL THINGS

Copyright © 1997 by Arundhati Roy

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

BOG MALIH
STVARI

*Za Mari Roj, koja me je podigla,
koja me je naučila da kažem „izvinite“
pre nego što je prekinem na javnom mestu,
koja me je volela dovoljno da me pusti da odem.*

Za LKC koji je, kao i ja, preživeo.

*Nikada više jedna priča neće biti ispričana
kao da je jedina.*

Džon Berger

Rajska turšija & slatko

Maj u Ajemenemu je užaren, setan mesec. Dani su dugi i vlažni. Reka se povlači, a crne vrane čuče na sjajnim plodovima manga sred nepomičnih krošnji prašnozelene boje. Zru crvene banane. Prskaju plodovi hlebnog drveta. Razuzdane muve-zunzare zaludno zuje leteći kroz vazduh koji miriše na voće, pijano se zaleću u čista prozorska stakla i umiru smetene, okupane suncem.

Noći su vedre, otežale od tromosti i mrzovoljnog iščekivanja.

No, početkom juna diže se severoistočni monsun i donosi tri meseca vetra i vode, tek pokatkad prekidana kratkim sunčanim periodima u kojima ushićena deca grabe oštre, iskričave zrake sunca i igraju se njima. Priroda se ogrće raskalašno zelenom. Granice iščezavaju, dok ograde od tapioke puštaju koren i bujaju. Zidovi od cigle postaju mahovina zeleni. Otrovnozelene lozice gmižu uz električne stubove. Divlje povijuše krune trusne obale i prosipaju se po poplavljenim

drumovima. Čamci saobraćaju bazarima. A u baricama na izlokanim putevima izranjaju malene ribe.

Kiša je padala i kada se Rahel vratila u Ajemenem. Ustalasana srebrna užad šibala su rastresitu zemlju, uzoravajući je poput mitraljeskih rafala. Stara kuća na brdu nosila je svoj strmi krov kao šešir natučen na uši. Zidovi prošarani mahovinom postali su meki i blago potklobučeni od vlage koja se širila iz tla. U divljoj, bujnoj bašti čuli su se šapat i vrevu majušnih života. Zmija kokošarka češala se o svetlucavi kamen u šiblju. Žute žabe mukače kružile su kaljavim ribnjakom u potrazi za partnerima, pune nade. Pokisli mungos sevnuo je preko staze zastrte lišćem.

Sama kuća delovala je napušteno. Vrata i prozori behu zaključani. Trem prazan. Bez nameštaja. Ali pred njim je još uvek stajao neboplavi plimut hromiranih krila, a u kući je još uvek živela Kočama Beba.

Kočama Beba bila je Rahelina baba tetka, mlađa sestra njenog dede. Pravo ime beše joj Navomi, Navomi Ajp, ali su je svi zvali Beba. Prozvali su je Kočama kada je navršila dovoljno godina da bude tetka. Rahel, međutim, nije došla nju da vidi. Ni rođaka ni baba tetka nisu se zavaravale takvim mislima. Rahel je došla da vidi svog brata, Estu. Bili su dvojajčani blizanci. „Dizigotski“, rekao je doktor. Rođeni iz odvojenih, ali istovremeno oplodenih jajašca. Esta – Estapen – bio je osamnaest minuta stariji.

Nikada nisu previše ličili jedno na drugo, Esta i Rahel, čak ni kada behu deca tanušnih ruku, ravnih prsa, puni glista i s frizurom kao Elvis Prisli. Rođaci koji su im se usiljeno osmehivali i sveštenici sirijske pravoslavne crkve koji su često obilazili kuću u Ajemenemu prikupljajući priloge nisu postavljali uobičajena pitanja „Ko je ko?“ i „Koje je koje?“.

Zabuna se skrivala u dubljim, tajnovitim predelima.

U onim ranim, bespolnim godinama u kojima se sećanja tek rađaju, kada je život pun Početaka, bez ijednog Kraja, i kada je sve Večito, Estapen i Rahel mišljahu da su zajedno Ja, a odvojeno, pojedinačno, Mi. Kao da su predstavljali retku vrstu sijamskih blizanaca, fizički odvojenih, ali duhovno združenih.

I sada, nakon svih ovih godina, Rahel pamti kako se kikota probudivši se u mraku posle Estinog smešnog sna.

Ona čuva i druge uspomene na koje nema pravo.

Pamti, na primer (premda nije bila prisutna), šta je Čika Oranžada-Limunada uradio Esti u bioskopu Abilaš. Pamti ukus sendviča s paradajzom – *Estinih* sendviča, koje je *Esta* jeo – u poštanskom vozu za Madras.

A to su samo male stvari.

Sada, pak, o Esti i Rahel misli kao *Njima*. Njih dvoje, razdvojeni, više nisu ono što *Oni* behu, niti što su verovali da mogu biti.

Ikad.

Njihovi životi sada imaju veličinu i oblik. Esta ima svoj, a Rahel svoj.

Ivice, Granice, Rubovi i Međe iskrslili su na njihovim odvojenim horizontima poput hordi trolova, niskih stvorova s dugim senkama, koji hode Maglovitim Krajem. Nežni polumeseci pojavili su im se ispod očiju i sada imaju onoliko godina koliko je imala Amu kada je umrla. Trideset i jednu.

Ni stari.

Ni mladi.

U životnom, samrtnom dobu.

Zamalo nisu rođeni u autobusu, Esta i Rahel. Kola kojima je Baba, njihov otac, vozio Amu, njihovu majku, na porođaj u bolnicu u Šalongu pokvarila su se na krivudavom putu koji je vodio kroz plantaže čaja u Asamu. Izašli su iz kola i

zaustavili međugradski autobus. Zahvaljujući neobjašnjivom razumevanju koje veoma siromašni imaju za nešto imućnije, ili samo zbog toga što su videli koliko golema beše Amu, putnici koji su sedeli oslobodiše mesto za par; Estin i Rahelin otac je celim putem morao da pridržava majčin stomak (s njima unutra), kako bi ublažio drmusanje. To se dešavalo pre razvoda i majčinog povratka u Kerala.

Esta je smatrao da bi do kraja života imali pravo na besplatnu vožnju, samo da su rođeni u autobusu. Ostalo je nejasno otkud mu ta ideja i kako je znao takve stvari, ali su blizanci u sebi godinama prebacivali roditeljima što su ih lišili doživotno besplatne vožnje autobusom.

Takođe su verovali da bi im, kada bi poginuli na pešačkom prelazu, Država platila sahranu. Bili su sasvim sigurni da pešački prelazi za to i služe. Za besplatne sahrane. Naravno, u Ajemenemu nisu postojali pešački prelazi na kojima bi čovek mogao biti pregažen, nije ih bilo čak ni u najbližem gradu, Kotajamu, ali su ih iz automobila videli u Kočinu, koji beše udaljen dva sata vožnje.

Država nikada nije platila pogreb Sofi Mol, jer ona nije poginula na pešačkom prelazu. Sahranjena je u Ajemenemu, kraj stare, sveže okrečene crkve. Bila je Estina i Rahelina sestra, kći njihovog ujaka Čaka. Došla im je u goste iz Engleske. Esta i Rahel imali su sedam godina kada je umrla. Sofi Mol je imala skoro devet. Dobila je poseban, dečji kovčeg.

Postavljen satenom.

S ulaštenom mesinganom bravicom.

Ležala je u žutim zvoncarama, kose vezane mašnom, uz svoju omiljenu englesku tašnicu. Od predugog boravka u vodi lice joj je bilo bledo i namreškano kao palac nadničara.

Ožalošćeni stajahu okupljeni oko kovčega, dok se nedrima žute crkve širila jeka žalobne pesme. Sveštenici kovrdžavih brada mahali su kadionicama, ne osmehujući se bebama kao prilikom redovnih nedeljnih službi.

Dugačke sveće na oltaru behu povijene. Kratke ne.

Stara gospođa koja je izigravala dalju rođaku (koju niko nije poznavao), a koja se često pojavljivala uz pokojnike na sahranama (pogrebna zavisnica? pritajena nekrofilka?), natopila je gužvicu vate kolonjskom vodom i pobožnim, kuražnim pokretom prešla preko čela Sofi Mol. Sofi Mol je zamirisala na kolonjsku vodu i drvo mrtvačkog sanduka.

Kočama Margaret, majka Sofi Mol, nije dopuštala Čaku, biološkom ocu Sofi Mol, da je prigrli i uteši.

Članovi porodice zbili su se jedni uz druge. Kočama Margaret, Čako, Kočama Beba i njena snaja, Mamači – Estina i Rahelina baka (i baka Sofi Mol). Mamači je bila skoro slepa. Uvek kada je izlazila iz kuće stavljala je crne naočare. Sada su iza njih kapale suze, koje su joj podrhtavale na bradi kao kišne kapi na ivici krova. U sveže opranom belom sariju izgledala je krhko i bolesno. Čako je bio njen jedini sin. Vlastita tuga ju je bolela. Njegova ju je razarala.

Premda su Amu, Esta i Rahel imali dozvolu da prisustvuju pogrebu, morali su da stoje po strani, dalje od ostalih članova porodice. Niko ih nije ni pogledao.

U crkvi beše toplo. Beli listovi ljljana počeli su da se uvrću i otpadaju. U cvetu na kovčegu ležala je mrtva pčela. Amine ruke su podrhtavale, i knjiga psalma u njima. Koža joj je bila hladna. Esta je stajao kraj nje, jedva budan, dok su mu se bolne oči iskrile poput stakla, a obraz goreo uz голу kožu majčine uzdrhtale ruke i knjigu psalma u njoj.

S druge strane stajala je Rahel, sasvim budna, mahnito oprezna, lomna od iscrpljenosti nakon bitke s Pravim Životom.

Zapazila je da je i Sofi Mol budna. Pokazala je Raheli Dve Stvari.

Prva Stvar bila je sveže obojena kupola žute crkve, koju Rahel nikada nije zagledala iznutra. Beše obojena u plavo, kao nebo, a po njoj su plovili oblaci i zujali mali avioni, ostavljajući za sobom bele tragove koji su se ukrštali među oblacima. Istina je (valja napomenuti) da bi Rahel sve ove stvari lakše primetila iz kovčega, gledajući uvis, nego stojeći među klupama, priklještena kukovima ožalošćenih i knjigama psalma.

Rahel zamisli nekog ko se odvažio da se uspne na toliku visinu noseći kofe s bojom (bela za oblake, plava za nebo, srebrna za avione), četke i razređivač. Videla ga je gore, nekog sličnog Veluti, golih, svetlucavih udova, kako sedi na klimavoj dasci okačenoj o skelu i slika srebrne avione na modrom crkvenom nebu.

Pitala se šta bi se dogodilo da su se užad pokidala. Zamisli ga kako se obrušava, poput tamne zvezde, s neba koje je sam stvorio. Kako slomljen leži na vreloom podu crkve, dok mrka krv ističe iz njegove lobanje kao tajna.

Do tada su se Estapen i Rahel već naučili da svet poznaje i druge načine da slomi čoveka. Već su upoznali miris. Otužno sladak. Kao miris suvih ruža na povetarcu.

Druga Stvari koju je Sofi Mol pokazala Raheli bio je mali slepi miš. Za vreme pogrebne službe Rahel je posmatrala kako se mali, crni slepi miš uspinje uz Kočama Bebin skupoceni pogrebni sari, neosetno se kačeći za njega savijenim kandžicama. Kada je stigao do bluze, do tužne valjuške nad njenim pupkom, Kočama Beba ciknu i udari vazuh knjigom psalma. Pesmu prekinuše pitanja (Štajeto? Štasedesilo?), komešanje i lepetanje sarijima.

Prstima okićenim zlatom tužni sveštenici otresoše prašinu s kovrdžavih brada, kao da su u njima skriveni pauci nenadno spleli svoje mreže.

Mali slepi miš uzlete do neba, pretvorivši se u avion koji za sobom ne ostavlja trag.

Samo Rahel spazi kako Sofi Mol krišom pravi zvezdu u kovčegu.

Žalobno pevanje se nastavi. Dvaput otpеваše istu, tužnu strofu. A nedra žute crkve ponovo se ispuniše glasovima.

Kada su na malom groblju pored crkve spustili kovčeg u zemlju, Rahel je znala da Sofi Mol još nije mrtva. Čula je (umesto Sofi Mol) meke zvuke crvenog blata i potmule zvuke narandžastog humusa koji je zaprljao sjajnu površinu kovčega. Kroz uglačano drvo kovčega i njegovu satensku postavu čula je tupe udarce.

I tužne glasove sveštenika, prigušene blatom i drvetom.

*U ruke Tvoje predajemo, milostivi bože,
dušu ovog poživšeg deteta,
a telo njeno predajemo zemlji.
Zemlja zemlji, pepeo pepelu, prah prahu.*

Dole u zemlji, Sofi Mol je vrištala i zubima cepala saten. Ali kroz zemlju i kamen ne čuju se krici.

Sofi Mol je umrla jer nije mogla da diše.

Ubio ju je sopstveni pogreb. *Prahprahprahprahprahprahu*. Na njenoj nadgrobnoj ploči pisalo je: *Zrak sunca, darovan nam tek na tren*.

Amu im je kasnije objasnila da Na Tren znači Na Veoma Kratko Vreme.

Nakon pogreba, Amu je ponovo odvela blizance u kotajamsku policijsku stanicu. Mesto im već beše poznato. Tu su proveli veći deo prethodnog dana. Znajući šta ih čeka, čvrsto začepiše noseve malo pre no što je do njih dopro rezak, težak miris mokraće, koji je prožimao zidove i nameštaj.

Amu je zahtevala da vidi inspektora. Uveli su je u njegovu kancelariju, i ona mu reče da je načinjena užasna greška i da želi da da izjavu. Zatražila je da vidi Velutu.

Brkovi inspektora Tomasa Metjua poigrali su kao u prijateljski raspoloženog maharadže, maskote Er Indije, ali su mu oči bile lukave i lakome.

„Ne misliš li da je malo prekasno za to?“, upita on. Govorio je grubim kotajamskim dijalektom malajalama. Dok je govorio, zurio je u njene grudi. Rekao je da policija zna sve što bi trebalo da zna i da kotajamska policija neće uzimati izjavu od *vešje* i od njene nezakonite dece. Amu reče da će to tek videti. Inspektor Tomas Metju obiđe svoj sto noseći palicu u ruci i pride Amu.

„Da sam na tvom mestu“, reče, „bez reči bih otišao kući.“ Zatim je potapka palicom po grudima. Blago. *Tap, tap*. Kao da bira mango iz korpe. Pokazuje koje plodove da mu spakuju i isporuče. Inspektor Tomas Metju je, izgleda, znao koga može da odabere, a koga ne. Policajci imaju taj instinkt.

Na crveno-plavoj tabli iza njega pisalo je:

P oštenje

O dlučnost

L ojalnost

I nteligencija

C elishodnost

I skustvo

J unaštvo

A žurnost

Amu je plakala dok su napuštali policijsku stanicu, pa je Esta i Rahel ne upitaše šta znači *vešja*. Ni šta znači *nezakonit*. Prvi put su je videli da plače. Nije jecala. Lice joj je bilo kao od kamena, dok su joj se u očima skupljale suze i klizile niz nepomične obraze. Blizanci se osetiše bolesnim od straha. Njene suze su učinile stvarnim sve što je do tada izgledalo nestvarno. Vratili su se u Ajemenem autobusom. Kondukter, žgoljav muškarac u odeći kaki boje, približavao im se držeći se za rukohvate. Košćate kukove oslonio je na naslon sedišta ispred njih i kliknuo prema Amu bušilicom za karte. *Klik* je značilo *kuda*? Rahel je udahнула miris svežnja autobuskih karata i gorkometalni miris gvozdениh rukohvata na kondukterovim rukama.

„Mrtav je“, prošaputa Amu. „Ja sam ga ubila.“

„Ajemenem“, reče Esta hitro, da kondukter ne bi izgubio živce.

Izvadi novac iz njenog novčanika. Kondukter mu pruži karte. Esta ih brižljivo savi i metnu u džep. A zatim mršavim rukama zagrlji svoju nepomičnu, uplakanu majku.

Dve nedelje kasnije Esta je bio Vraćen. Amu beše primorana da ga vrati njegovom ocu, koji je napustio svoju usamljenu plantažu čaja u Asamu i preselio se u Kalkutu, gde se zaposlio u fabrici indigo-papira. Ponovo se oženio i prestao da pije (više-manje). Čašici se vraćao tek pokatkad.

Esta i Rahel se od tada nisu videli.

A sada, dvadeset i tri godine kasnije, njihov otac je vratio Vraćenog Estu. Poslao ga je natrag u Ajemenem s koferom i pismom. Kofer je bio pun nove, moderne odeće. Kočama

Beba je pokazala Raheli pismo. Bilo je napisano kosim, žen-skastim rukopisom, kao rukom iskušénice, ali potpis beše očev. Zapravo, ime beše očevo. Rahel nije znala kakav je njegov potpis. U pismu je pisalo da je on, njihov otac, napustio posao s indigo-papirom i odlučio da emigrira u Australiju, gde ga čeka posao šefa obezbeđenja u fabrici za proizvodnju keramike, ali gde ne može da povede Estu. Svima u Ajemenemu je poželeo sve najbolje, obećavši da će potražiti Estu ako se ikad vrati u Indiju, što je, dodao je, malo verovatno.

Kočama Beba je rekla Raheli da, ako želi, može da zadrži pismo. Rahel ga je vratila u koverat. Omekšala hartija savijala se kao krpa.

Zaboravila je koliko vlažan može da bude monsuski vazduh u Ajemenemu. Nabrekli ormari su škripali. Zaboravljeni prozori širom su se otvarali sami od sebe. Knjige su postajale meke i namreškane među koricama. S večeri su se neobični insekti pojavljivali kao ideje, spaljujući se na Kočama Bebinim mutnim sijalicama od četrdeset vati. Ujutru su njihovi krckavi, sprženi ostaci pokrivali podove i prozorske daske i ostajali da šire težak zadah, sve dok ih Koču Marija ne bi pokupila metlom u plastični đubrovnik.

Nije se izmenila, junska Kiša.

Nebo se otvaralo, a kapi vode šibale zemlju vraćajući u život usahli stari bunar, ogrćući zelenom mahovinom svinjac bez svinja i bombardujući nepomične barice boje čaja, kao što uspomene bombarduju nepomične misli boje čaja. Trava je izgledala zadovoljno i vlažnozeleno. Razdragane ljubičaste gliste praznovale su u mulju. Koprivama su jezdili talasi. Drveće se klanjalo.

Malo dalje, na vetru i kiši, uz obalu reke, sred iznenadne, gro-movite dnevne tmine, šetao je Esta. Na sebi je imao majicu boje zgažene jagode, natopljenu kišom. Znao je da je Rahel stigla.

* * *

Esta je oduvek bio tiho dete, tako da niko nije znao da kaže kada je tačno (makar koje godine, ako ne kog dana i meseca) prestao da govori. To jest, kada je potpuno prestao da govori. Ne može se, zapravo, znati *tačno* kad. Utišavao se postepeno, a potom zamukao. Neprimetno utihnuo. Kao da više nije imao o čemu da razgovora, niti šta da kaže. A ipak, Estino ćutanje nikad nije bilo neprijatno. Nikad napadno. Nikad bučno. U njemu se nisu krile optužbe ni prebacivanja. Beše to kao hibernacija, zimski san, psihološki ekvivalent onome što čine ribe dvodihalice da bi preživele sušnu sezonu; jedino što se, u Estinom slučaju, činilo da bi sušna sezona mogla potrajati zauvek.

Vremenom je naučio kako da se stopi s okruženjem – s policama za knjige, vrtovima, zavesama, dovracima, ulicama, kako da izgleda neživ, govotov nevidljiv nenaviknutom oku. Došljaci bi ga obično primetili tek kasnije, čak i ako su s njim bili u istoj prostoriji. Još duže bi im trebalo da primeće da ne govori. Neki nisu primetili nikad.

Esta je u svetu zauzimao veoma malo mesta.

Kada je Esta, posle pogreba Sofi Mol, bio Vraćen, njihov otac ga je upisao u školu za dečake u Kalkuti. Nije bio odličan đak, ali nije ni zaostajao, niti pokazivao posebno slabe rezultate iz nekog predmeta. *Prosečan učenik i zadovoljavajući uspeh*, behu uobičajene opaske koje su njegovi nastavnici upisivali u dnevnik. *Ne učestvuje u grupnim aktivnostima*, bila je opaska koja se često ponavljala. Mada nikada nije razjašnjeno šta su, zapravo, podrazumevali pod „grupnim aktivnostima“.

Esta je završio školu s osrednjim uspehom i odbio da ide na fakultet. Umesto toga, počeo je da se bavi kućnim

poslovima, izazivajući, u početku, nelagodnost kod oca i maćehe. Kao da je, na svoj način, nastojao da zaradi za stan i hranu. Čistio je, prao i peglao. Naučio je da kuva i da kupuje povrće. Prodavci, koji su sedeli u bazarima iza piramida nauljenog, uglačanog povrća, počеше da ga prepoznaju i da hitaju da ga usluže, uprkos negodovanju ostalih mušterija. Davali su mu zarđale kutije od filmskih rolni u koje je ređao odabrano povrće. Nikada se nije cenjkao. Nikada ga nisu prevarili. Pošto bi povrće bilo izvagano i plaćeno, stavljali su ga u njegovu crvenu plastičnu korpu (luk na dno, patlidžan i paradajz odozgo), redovno mu poklanjajući grančicu korijandera i šaku ljutih papričica. Noseći punu korpu, Esta se peo u krcati tramvaj. Plutajući kao mehurić tišine u moru buke.

Kada bi mu tokom obeda nešto zatrebalo, ustajao je i služio se sam.

Jednom kada je stigla, tišina je ostala i obuzela Estu. Posegnula je za njim, prigrlivši ga močvarnim rukama. Ljuluška-la ga je u prastarom ritmu kojim bubnja srce fetusa. Svojim nečujnim, ljigavim pipcima gamizala mu je unutar lobanje, usisavajući doline i bregove njegovog sećanja, razmeštajući stare rečenice, brišući ih kada bi mu se našle navrh jezika. S njegovih misli svukla je reči koje bi ih mogle izraziti, ostavivši ih sljuštene i gole. Neizrecive. Neme. Nepostojeće za posmatrača sa strane. Polagano, u godinama koje su sledile, Esta se povlačio iz sveta. Navikao se na nespokojnog oktopoda koji je u njemu živeo ubrizgavajući mastiljave opijate u njegovu prošlost. Razlog njegove ćutnje postupno postade sasvim skriven, sahranjen duboko pod naborima utešne svesti o sopstvenom postojanju.

Kada se Kubčand, njegov voljeni, slepi, olinjali, neobuzdani sedamnaestogodišnji mešanac, odlučio na dugu i bolnu smrt, Esta ostade uz njega sve vreme, kao da mu od toga

---

zavisi vlastiti život. S najboljim namerama, ali s veoma nepouzdanom bešikom, Kubčand se pred kraj života dovlačio do vratanaca napravljenih u dnu vrata, koja su vodila u baštu iza kuće, provlačio glavu i mokrio, nesigurnim, svetlošućim mlazom, *unutra*. Prazne bešike i čiste savesti, pogledao bi Estu mutnozelenim očima, koje su na njegovoj osedeloj glavi izgledale kao neprozirna jezerca, i otkrivudao do vlažnog jastučeta ostavljajući za sobom otiske mokrih šapa. Dok je Kubčand umirući ležao na svom jastučetu, na njegovim glatkim, ružičastim jajima Esta je mogao da vidi odraz prozora. I kroz njega nebo. I, jedanput, pticu koja proleće nebom. Sama činjenica da je nešto tako nežno, tako nepodnošljivo krhko uspeło da preživi, da mu beše *dopušteno* da postoji, predstavljala je čudo za Estu, natopljenog mirisom suvih ruža i okrvavljenog sećanjem na slomljenog čoveka. Ptica u letu ogledala se u jajima starog psa. I učinila da se Esta glasno nasmeje.

Pošto je Kubčand uginuo, Esta počeo da hoda. Hodao je satima, bez prekida. U početku je obilazio samo svoj kraj, da bi kasnije odlazio sve dalje i dalje.

Ljudi su svikli da ga viđaju po drumovima. Lepo odevenog muškarca nećujnog hoda. Lice mu je postalo preplanulo i grubo. Izborano. Izbrazdano suncem. Izgledao je mudriji no što beše. Poput ribara u gradu. S tajnama mora u nedrima.

Sad kada se vratio, Vraćeni Esta počeo je da hoda po Aje-menemu.

Pokatkad je hodao obalama reke koja je zaudarala na izmet i pesticide pristigle sa zajmovima Svetske banke. Gotovo sva riba je uginula. Onoj koja je preživela trulile su škrge i izbijali čirevi.

Pokatkad je hodao putem. Pored novih, sveže umešenih, glaziranih kuća koje su zalivskim novcem podigle medicinske sestre, zidari, električari, bankarski službenici nakon godina krvavog, mukotrpnog rada u tuđini. Pored kivnih starijih kuća pozelenelih od zavisti, zgurenih nad privatnim garažama, među privatnim kaučukovim drvećem. Svaka od njih predstavljala je posrnuli feud sa vlastitom epopejom.

Hodao je pored seoske škole, koju je njegov pradedo podigao za decu Nedodirljivih.

Pored žute crkve Sofi Mol. Pored omladinskog kung-fu kluba Ajemenema. Pored medicinske škole „Nežni poljupci“ (za Dodirljive). Pored prodavnice u kojoj su se za kupone prodavali banane, pirinač i šećer. Banane su se klatile pod krovom u žutim grozdovima. S tavanice su visili konopci za koje štipaljkama behu zakačeni isecci iz jeftinih pornografskih časopisa, puni fotografija izmišljenih seksualnih manijaka iz južne Indije. Isecci su lenjo treperili na toplom povetarcu, mameći poštene mušterije da se zablenu u bujne nage žene potopljene u lokve lažne krvi.

Pokatkad je Esta hodao putem pored „Srećne štampe“ – stare štamparije druga Pilaja, u kojoj se nekad nalazilo sedište Komunističke partije Ajemenema. Tu su održavani ponoćni partijski sastanci i štampani i deljeni pamfleti s vatrenim stihovima marksističkih pesama. Zastava koja se vijorila na krovu klonula je i ofucala se. Crvena boja iskrvarila je iz nje.

Sam drug Pilaj je svakog jutra izlazio u dvorište ogrnut sivom jaknom. Ispod mekog, belog mundua ocrtavala su mu se jaja. Mazao se mlakim, pobiberenim kokosovim uljem i mesio stare, oklembešene mišiće koji su mu se otezali s kostiju kao žvakaća guma. Sada je živio sam. Njegova žena Kalajani umrla je od raka jajnika, a sin Lenjin se preselio u Delhi, gde je opsluživao strane ambasade.

Ako bi, u času Estinog prolaska, drug Pilaj stajao ispred kuće mažući se uljem, ne bi propustio priliku da ga glasno pozdravi.

„Esta Mon!“, uzviknuo bi, glasom nekad zvonkim i prodornim, sada nesigurnim i lomnim poput šećerne trske s koje se skljuštila kora. „Dobro jutro! Tvoja uobičajena promena?“

Esta bi prošao, ni neučtivo, ni učtivo. Tek, bez reči.

Drug Pilaj se pljeskao rukama po celom telu, zbog bolje cirkulacije. Nije mogao da oceni da li ga, nakon toliko godina, Esta prepoznaje ili ne. To ga nije preterano zanimalo. Premda njegova uloga u celoj priči nikako ne beše mala, drug Pilaj se nije osećao ni najmanje odgovornim za minule događaje. Celu stvar je smatrao Neizbežnom posledicom Neophodne politike. Ako hoćeš da napraviš kajganu, moraš razbiti nekoliko jaja. Drug Pilaj je, prevashodno, bio čovek politike. Profesionalni kajganoljubac. Gmizao je svetom kao kameleon. Nikad ne otkrivajući pravo lice, nikad ne odajući da ga ne otkriva. Ispuzavao je iz ruševina bez ijedne ogrebotine.

U Ajemenemu je bio prvi koji je čuo za Rahelin povratak. Vest ga nije toliko zbunila, koliko pobudila njegovu znatiželju. Esta je za druga Pilaja bio potpuni stranac. Njegov progon iz Ajemenema bio je iznenađan i nečujan, a zbio se veoma, veoma davno. Ali Rahel beše dobro poznata drugu Pilaju. Pratio je njeno odrastanje. Pitao se šta ju je nagnalo da se vrati. Nakon svih ovih godina.

U Estinoj glavi bilo je tiho, sve dok nije stigla Rahel. Ona je sa sobom donela zvuk vozova koji prolaze, smenu svetlosti i senke na putniku kraj prozora. Svet koji godinama beše pod ključem pokuljao je napolje i Esta sebe više nije mogao da čuje od buke. Vozovi. Automobili. Muzika. Berzanski

trgovci. Brana je pukla, a kovitlac podivljalih voda nahrupio je gutajući sve pred sobom. Komete, violine, parade, samoća, oblaci, brade, predrasude, liste, zastave, zemljotresi, očajanje – sve je iščezlo u halapljivom vrtlogu.

Esta je koračao obalom ne osećajući kišu što ga kvasi, ni iznenadni drhtaj promrzlog šteneta koje ga je odabralo za gospodara i tapkalo uz njega. Prošao je pokraj stabla manga i stigao do nasipa koji se uzdizao kraj reke. Čučnuo je, obgrlio kolena i stao da se klati na kiši. Blato pod njegovim cipelama ispuštalo je neprijatne, ciktave zvuke. Promrzlo štene se streslo i posmatralo.

Jedine osobe koje je Vraćeni Esta zatekao u kući po povratku u Ajemenem bile su Kočama Beba i Koču Marija, naprasita patuljasta kuvarica srca kiselog kao sirće. Njihova baka Mamači je umrla. Čako je živio u Kanadi, gde je, bez uspeha, trgovao antikvitetima.

A što se tiče Rahel...

Nakon što je Amu umrla (posle njene poslednje posete Ajemenemu, kada je stigla naduvena od kortizona, dok joj je iz nedara dopirala jeka slična povicima udaljenog muškog glasa), Rahel poče da luta. Od škole do škole. Raspuste je provodila u Ajemenemu, neprimetna za Čaka i Mamači (omekšale od patnje, mlitave od bola poput para pijanaca u seoskoj birtiji), ne primećujući Kočama Bebu. Što se tiče podizanja Rahel, Čako i Mamači su pokušali, ali bezuspešno. Obezbedili su staranje (hranu, odeću, školarinu), ali ne i brigu.

Izgubljena Sofi Mol nećujno se kretala po kući u Ajemenemu, kao tihi stvor u soknicama. Skrivala se u knjigama i u hrani. U Mamačinoj futroli za violinu. U krastama i ranama

na Čakovim cevanicama, koje je neprestano čačkao. Pod njegovim tromim, ženskim nogama.

Zanimljivo kako ponekad sećanje na smrt traje mnogo duže od sećanja na ugašeni život. Dok je, tokom godina, bledele sećanje na Sofi Mol (tragačicu za malim mudrostima: *Kuda stare ptice odlaze da umru? Zašto one koje su umrle ne padaju s neba kao kamenice?*; glasnica grubih istina: *Vas dvoje ste tamnokošci, a ja sam pola jednog*; gurua gadosti: *Videla sam čoveka kome je u saobraćajnoj nesreći ispalo oko i ostalo da se klata na žilici kao jo-jo*), izgubljena Sofi Mol postajala je sve robusnija i življa. Kao vočka koja zri. U svim godišnjim dobima. Stalna kao državna služba. Sprovodeći Rahel od detinjstva (od škole do škole) do devojaštva.

Rahel je prvi put stavljena na crnu listu kad joj je bilo jedanaest godina, u nazarenskom samostanu, pošto je uhvaćena kako pred upraviteljičinom baštenskom kapijom ukrašava kravlju balegu cvetićima. Sutradan je na zboru morala da uzme Oksfordski rečnik i naglas pročita značenje reči *izopačenost*. *Osobina ili stanje u kome je subjekat izopačen ili iskvaren*, čitala je Rahel, dok su iza nje sedele zbijene monahinje stisnutih usana, a ispred nje se kikotalo more devojčica. *Izopačenost: moralna perversija; unutrašnja iskvarenost ljudske prirode, proizašla oz praroditeljskog greha; 'I odabrani i neodabrani dolaze na ovaj svet izopačeni i daleki od boga, te sami ne mogu činiti ništa do greha.'* J. H. Blant.

Šest meseci kasnije isterana je odatle, nakon više puta ponovljenih žalbi starijih učenica. Bila je optužena (s pravom) da se sakriva iza vrata i namerno sudara sa starijim devojčicama. Nakon što ju je direktorka ispitala o ovom slučaju (najpre ulagujući joj se, potom mlateći je šibom, a onda izgladnjujući je), Rahel priznade da je to činila iz želje da utvrdi da li je grudi bole ili ne. U toj hrišćanskoj ustanovi nije

pominjano postojanje grudi. Smatralo se da iste ne bi ni trebalo da postoje, a ukoliko ne postoje – kako mogu da bole?

Ovo beše prvo od tri izbacivanja. Razlog za drugo bilo je pušenje. Razlog za treće spaljivanje upraviteljičine veštačke punde, koju je Rahel ukrala (kako je sama, pod prisilom, priznala).

U svakoj školi koju je pohađala nastavnici su imali iste primedbe.

a) bila je izuzetno učtivo dete i

b) nije imala društvo.

To je smatrano učtivom, usamljениčkom vrstom iskvarenosti. Jednako opasnom, ako ne i opasnijom od obične iskvarenosti, složili su se svi, sladeći se svojim učiteljskim neodobravanjem, vagajući ga na jeziku, lickajući ga kao bombonu.

Kao da, šaputali su jedni drugima, *ne zna kako da bude devojčica*.

Ne behu daleko od istine.

Čudno, ali kao da se iz nebrige izrodilo nehотиčno oslobađanje duha.

Rahel je odrasla bez uputstava. Bez ikoga ko bi ugovorio njenu udaju, bez ikoga ko bi joj dao miraz, pa tako i bez obaveznog muža koji bi se belasao na horizontu.

Ako nije pravila buku, mogla je da se otisne u vlastita istraživanja, na primer, o grudima i da li one bole. Ili o veštačkim pundama i da li one gore. O životu i kako bi ga valjalo živeti.

Kada je završila srednju školu, primljena je na Arhitektonski fakultet u Delhiju, ustanovu osrednjeg kvaliteta. Ovo nije bio ishod ozbiljnog, čak ni površnog zanimanja za arhitekturu. Tek, desilo se da se našla na prijemnom, polagala i položila. Više no znanjem, profesori su bili zadivljeni

---

veličinom njenih (ogromnih) crteža mrtve prirode, rađenih ugljem. Nehajne, odvažne linije pogrešno su protumačene kao umetničko samopouzdanje, mada ona koja ih je nacr-tala, zapravo, ne beše umetnička duša.

Na fakultetu je provela osam godina, ne završivši peto-godišnje studije i ostavši bez diplome. Školarina beše mala, te joj nije bilo teško da zaradi za život. Prebivala je u hoste-lu, jela u dotiranoj studentskoj menzi, retko odlazila na pre-davanja i umesto toga radila kao tehnički crtač u sumornoj arhitektonskoj firmi koja je kao jeftinu radnu snagu kori-stila studente, uzimala njihove projekte i krivila ih kada bi nešto pošlo naopako. Ostale koji su studirali s njom, poseb-no mladiće, odbijala je njena hirovitost i gotovo divlji nedo-statak ambicije. Ostavljali su je na miru. Nisu je pozivali u svoje lepe kuće, na svoje bučne zabave. Čak su je i profesori pomalo izbegavali, kloneći se njenih bizarnih, nepraktičnih građevinskih planova iscrtanih na jeftinom sivom papiru, kao i njene ravnodušnosti prema njihovim vatrenim kritikama.

Povremeno je pisala Čaku i Mamači, ali se nije vraćala u Ajemenem. Čak ni kada je Mamači umrla. Čak ni kada se Čako iselio u Kanadu.

Na Arhitektonskom fakultetu upoznala je Larija Meka-slina, koji je u Delhiju skupljao materijal za doktorsku tezu pod naslovom *Kreativna energija u vernakularnoj arhitekturi*. Prvi put je primetio Rahel u fakultetskoj biblioteci, a zatim nekoliko dana kasnije, na tržnici Han. Bila je u farmerkama i beloj majici. Komad pačvork-prekrivača beše joj zakopčan oko vrata. Vijorio se za njom kao plašt. Bujnu kosu vezala je u rep da bi izgledala ravna, a ne talasasta. Majušni dijamant svetlucaó joj je u nozdrvi. Imala je besmisleno lepe ključne kosti i žustar hod.

Evo džez melodije, pomisli Lari Mekaslin prateći je do knjižare, u kojoj ni jedno od njih nije gledalo knjige.

Rahel je skliznula u brak kao kad putnik na aerodromu sklizne na slobodno sedište. S osećanjem da je Sela. Sa Larijem je otputovala u Boston.

Kada je Lari držao svoju ženu u naručju (njen obraz uz njegovo srce), mogao je da je vidi odozgo. Da gleda crno gnězdo njene kose. Kada bi stavio prst blizu ugla njenih usana, osetio bi blago pulsiranje. Voleo je tu tačku. Nejasno, nesigurno poskakivanje pod njenom kožom. Dotakao bi je slušajući očima, poput oca koji oseća pokrete svog nerođenog deteta u majčinoj utrobi.

Držao ju je kao poklon. Koji mu je darovan iz ljubavi. Nešto mirno i sićušno. Nepodnošljivo dragoceno.

Ali kada su vodili ljubav, vređale su ga njene oči. Vladale su se kao da pripadaju nekom drugom. Nekom ko posmatra. Gleda kroz prozor put mora. Put čamca na reci. Kao da pripadaju prolazniku u magli, lica zaklonjenog šeširom.

Bio je ogorčen jer nije znao šta taj pogled znači. Pogled ukočen između ravnodušnosti i očajanja.

Nije znao da se negde, na primer, u zemlji iz koje Rahel dolazi, različite vrste očajanja bore za preimućstvo. I da *lično* očajanje nikada ne može biti dovoljno očajno. Da se *nešto* dešava kada lični nemir, skrenuvši s puta, kroči u hram golemog, silovitog, uskovitlanog, olujnog, besmislenog, suludog, nezamislivog, javnog nemira jednog naroda. Da Veliki Bog zavija kao vreli vetar, zahtevajući da mu se odaju počasti. A Mali Bog (ušuškan i uzdržan, ličan i ograničen) odlazi oprljen, smejući se omamljeno vlastitoj nepromišljenosti.

Naviknut na stalne potvrde vlastite beznačajnosti, Mali Bog je postao prilagodljiv i istinski ravnodušan. Ništa nije

imalo veliki značaj. Malo šta je značilo. I što je manje značilo, manje je značilo. Nikada ne beše dovoljno bitno.

Jer, desile su se Gore Stvari. U zemlji iz koje je došla Rahel, večito ukopanoj između užasa rata i strahote mira, Gore Stvari dešavale su se bez prestanka.

I tako se Mali Bog nasmeja šupljim smehom i veselo odskakuta dalje. Kao bogati dečak u kratkim pantaloncima. Zviždukao je šutirajući kamenčiće. Izvor njegovog krhkog ushićenja bila je relativno neznatna veličina njegove nesreće. Uzverao se u oči ljudi, pretvorivši se u izraz srdžbe.

Ono što je Lari Mekaslin video u Rahelinim očima ne beše očajanje, već vrsta prisilnog optimizma. Praznina na mestu Estinih reči. Od njega se nije moglo očekivati da razume da je praznina kod bliznakinje isto što i tišina kod blizanca. Da to dvoje ide zajedno. Kao kašika u kašiku. Kao tela dugogodišnjih ljubavnika.

Rahel je, nakon razvoda, nekoliko meseci radila u indijskom restoranu u Njujorku, a zatim nekoliko godina kao noćna službenica na benzinskoj pumpi blizu Vašingtona, iza neprobojnog stakla pred kojim su povremeno povraćali pijanci i gde su joj podvodači predlagali unosnije poslove. Dva puta je videla kako ljude ubijaju kroz prozor automobila. I jedanput čoveka izbačenog iz automobila s nožem u leđima.

A zatim joj je Kočama Beba pisala da se Vraćeni Esta vratio. Rahel je dala otkaz i sa zadovoljstvom napustila Ameriku. Da bi se vratila u Ajemenem. Esti na kiši.

Kočama Beba je sedela za kuhinjskim stolom u staroj kući na bregu, nastojeći da zguli debelu, penastu gorčinu s postarijeg krastavca. Na sebi je imala iznošenu kariranu pamučnu haljinu s puf-rukavima, pokrivenu žutim flekama od đumbira.

Ispod stola su joj se klatila majušna, negovana stopala, kao u malog deteta na visokoj stolici. Behu natečena od viška vode, sličnija jastučićima u obliku stopala. Kada bi, u prošlosti, posetilac pohodio kuću u Ajemenemu, Kočama Beba se trudila da skrene pažnju na njegova velika stopala. Tražila bi da proba njegove papuče i govorila: „Pogledaj koliko su mi velike!“ Zatim bi šetala po kući zadižući sari, kako bi svi mogli da se dive njenim malim stopalima.

Gulila je krastavac, jedva prikrivajući likovanje. Bila je ushićena činjenicom da Esta nije ni progovorio s Rahel. Da ju je pogledao i prošao kraj nje. Izašao na kišu. Kao što je činio i sa svima ostalima.

Imala je osamdeset tri godine. Oči iza debelih stakala behu joj razlivene kao puter.

„Lepo sam ti kazala, zar nisam?“, rekla je Raheli. „Šta si očekivala? Poseban tretman? Kažem ti, izgubio je razum. Više ne *prepoznaje* ljude. Šta si ti mislila?“

Rahel ne reče ništa.

Mogla je da oseti ritam Estinog ljuljuškanja, kišu na njegovoj koži. Mogla je da čuje promukli, uskovitlani svet u njegovoj glavi.

Kočama Beba pogleda Rahel s osećajem nespokojstva. Već je žalila što joj je pisala o Estinom povratku. Ali, šta je drugo mogla da učini? Da ga vuče na grbači do kraja života? Ona nije odgovorna za njega.

Ili, možda, jeste?

Tišina je sedela između devojke i baba tetke kao treća osoba. Kao stranac. Natečen. Zarazan. Kočama Beba reši da pred spavanje zaključa vrata svoje sobe. Pokušala je da zapodene razgovor.

„Kako ti se čini moja frizura?“

Dotakla je novu frizuru rukom kojom je čistila krastavac. Na kosi ostade nepomična kap gorke pene.

Rahel nije mogla da smisli odgovor. Posmatrala je Kočama Bebu kako guli krastavac. Žuti listići kore ostavljali su fleke na njenim grudima. Kao gavran crna, ofarbana kosa pokrivala joj je glavu poput vune razmotane s klupka. Na čelu joj je ostao sivkasti trag farbe, kao da se u senci skriva još kose. Rahel primeti da je počela da se šminka. Karmin. Senka za oči. Malo rumenila. Kako kuća beše mračna, jer je ona verovala samo u sijalice od četrdeset vati, usta od karmina uvek su joj bila malo po strani od pravih usta.

Oslabila je u licu i ramenima, te više nije bila okrugla, već konusna žena. Ali dok je sedela, širokih kukova sakrivenih pod stolom, izgledala je gotovo krhko. Mutno trpezarijsko svetlo izglačalo joj je bore na licu koje je sada – na čudan, ugasli način – izgledalo mlađe. Nosila je mnogo nakita. Nakita Raheline pokojne bake. Sav njen nakit. Svetlucavo prstenje. Dijamantske minduše. Zlatne narukvice i prelepo urađen debeo zlatan lanac koji je povremeno dodirivala kako bi se uverila da je tu i da je njen. Kao mlada nevesta, u neverici pred vlastitom srećom.

Živi život unazad, pomisli Rahel.

Bio je ovo neobično pronicljiv zaključak. Kočama Beba *jeste* živela život unazad. Kao mlada devojka odrekla se materijalnog sveta koji je sada, kao starica, primila natrag u naručje. Držala ga je u zagrljaju, a zagrljaj joj beše uzvraćen.

Kada joj je bilo osamnaest godina, Kočama Beba se zaljubila u oca Maligana, mladog irskog redovnika koji je godinu dana boravio u Kerali kao emisar semeništa u Madrasu.

Proučavao je indijske rukopise, kako bi kasnije mogao da ih osudi na inteligentan način.

Svakog četvrtka ujutru otac Maligan je dolazio u posetu velečasnom I. Džonu Ajpu, Kočama Bebinom ocu, svešteniku crkve Mar Toma. U hrišćanskoj zajednici velečasni Ajp bio je naširoko poznat kao čovek koga je blagosiljao lično patrijarh Antiohije, glava Sirijske hrišćanske crkve. Ovaj događaj postao je deo folklora Ajmenema.

Godine 1876, kada Kočama Bebinom ocu beše sedam godina, njegov otac ga povede da vidi patrijarha koji se nalazio u poseti sirijskim hrišćanima Kerale. Našli su se u prvom redu ljudi kojima se patrijarh obraćao sa zapadnog trema kuće Kale-ni u Kočinu. Šapnuvši nešto sinu na uvo, otac ugrabi priliku i odlučno gurnu dečaka napred. Klecavih kolena i obamro od straha, budući velečasni je prišao i svojim užasnutim usnama poljubio prsten na srednjem patrijarhovom prstu, ostavljajući na njemu trag pljuvačke. Patrijarh je obrisao prsten o rukav i blagosiljao dečaka. Dugo nakon što je odrastao i postao sveštenik, velečasni Ajp ostao je poznat kao *Punjan Kundžu* – Blagosloveni Mališa; ljudi su pristizali čamcima čak iz Alepeja i Ernukulama, dovodeći decu da ih on blagoslovi.

Uprkos priličnoj razlici u godinama između oca Maligana i velečasnog Ajpa, kao i pripadništvu različitim crkvenim redovima (kojima nezadovoljstvo beše jedina dodirna tačka), obojica su uživala u ovom druženju, te je otac Maligan često pozivan da ostane na ručku. Od njih dvojice, samo jedan je bio svestan čulnog uzbuđenja koje je, kao plima, raslo u tanušnoj devojci koja se motala oko stola dugo nakon što bi trpeza bila ispražnjena.

U početku je Kočama Beba nastojala da zavede oca Maligana nedeljnim predstavama glumljenog milosrđa. Četvrtkom ujutru, u vreme nailaska oca Maligana, Kočama Beba

bi kraj bunara dograbila neko siroto seljače i stala na silu da mu trlja ispučena rebra hrapavim crvenim sapunom.

„Dobro jutro, oče!“, uzvikivala je Kočama Beba čim bi ga ugledala, s osmehom koji beše u potpunom protivrečju sa siledžijskim stiskom kojim je držala dečju ruku, sklisku od sapunice.

„Dobro jutro tebi, Bebo!“, rekao bi otac Maligan zaustavljajući se i sklapajući kišobran.

„Nešto sam želela da vas pitam, oče“, govorila je Kočama Beba. „U dvadeset trećem pevanju, desetog poglavlja Prve poslanice Korinćanima piše: ‚Sve mi je slobodno, ali mi nije sve na dobro.‘ Oče, kako je moguće da su njemu dozvoljene *sve* stvari? Mislim, mogu da shvatim da su mu dozvoljene *neke* stvari, ali...“

Otac Maligan bio je više no polaskan osećanjima koja je pobudio u zgodnoj, mladoj devojci koja stajaše pred njim uzdrhtalih usana spremnih na poljupce usplamtelih očiju crnih kao ugalj. Jer i on beše mlad i možda ne sasvim nesvestan da su ozbiljna objašnjenja kojima je razgonio njene lažne biblijske sumnje u dubokom neskladu s uzbudljivim obećanjem koje joj je davao usplamtelim, smaragdnom očima.

Svakog četvrtka, nepokolebani nemilosrdnim podnevnim suncem, stajali su kraj bunara. Mlada devojka i neustrašivi jezuit, oboje trepereći od nehrisćanske strasti. Koristeći Bibliju kao izgovor da budu zajedno.

Usred njihovog razgovora, nesrećno sapunjavo dete prisiljeno na kupanje uspelo bi da se istrgne. Tada se otac Maligan vraćao u stvarnost, govoreći: „Opa-la! Uхватimo ga pre nego što zaradi prehladu!“

Zatim bi ponovo otvorio kišobran i udaljio se, u odeždi boje čokolade i udobnim sandalama, kao kamila koja hita na ugovoreni sastanak. Na uzici je vukao ranjeno srce mlade

Kočama Bebe, srce koje poskakivaše za njim, spotičući se o lišće i kamenčiće. Izubijano i gotovo slomljeno.

Minu cela godina četvrtaka. I dođe vreme da se otac Maligan vrati u Madras. Kako milosrđe nije dovelo do opipljivih rezultata, očajna mlada Kočama Beba sve je svoje nade uložila u veru.

Pokazujući upornu svojeglavost (koja se, u ono vreme, kod mladih devojaka smatrala lošom koliko i neki fizički nedostatak – zečja usna, na primer, ili ćopavost), Kočama Beba se ogлуši o želje svoga oca i postade rimokatolkinja. Nakon što je od Vatikana dobila blagoslov, zaredila se i stupila u samostan u Madrasu. Gajila je nadu da će joj tako biti pružena mogućnost da provodi vreme s ocem Maliganom. Zamišljala je kako vode teološke rasprave u grobno tihim sobama, zamračenim teškim somotskim zastorima. To beše sve što je želela. Sve čemu je smela da se nada. Da mu bude blizu. Dovoljno blizu da oseti miris njegove brade. Vidi grubo tkanje njegove mantije. Voli ga očima.

Veoma brzo je uvidela uzaludnost ovakvog poduhvata. Shvatila je da starije sestre pred sveštenike i biskupe iznose biblijske sumnje dubokoumnije nego što će njene ikada biti, i da će proći godine pre nego što se nađe u blizini oca Maligana. U samostanu je postala nespokojna i nesrećna. Na glavi joj izbi alergijski osip od vela koji je nosila. Uvide da govori engleski bolje od svih ostalih, što ju je učinilo usamljenijom no ikad.

Nakon godinu dana Kočama Bebinog boravka u samostanu, njen otac počeo da prima zbunjujuća pisma. *Najdraži tata, dobro sam i srećno u službi Naše Gospe. Ali čini se da je Kohinor nesrećna i da pati za kućom. Najdraži tata, danas je Kohinor povraćala posle ručka i ima temperaturu. Najdraži tata, izgleda da samostanska hrana ne prija Kohinor, mada*

---

se meni dopada. Najdraži tata, Kohinor je uzrujana jer joj se čini da je njena porodica ne razume i ne mari za nju...

U ono vreme, Kohinor je bio naziv najvećeg dijamanta na svetu; velečasni Ajp nije znao ni za koga drugoga s tim imenom. Pitao se kako se devojka muslimanskog imena našla u katoličkom samostanu.

Kočama Bebina majka bila je ta koja, naposljetku, shvati da je Kohinor, u stvari, sama Kočama Beba. Setila se da je, nekad davno, pokazala Kočama Bebi testament svog oca (Kočama Bebinog dede), u kome on za svoje unuke kaže: „*Imam sedam dragulja, od koji je jedan moj Kohinor.*“ U nastavku je svakom unučetu zaveštao malo novca i nakita, ne otkrivajući koje od njih je smatrao svojim Kohinorom. Kočama Bebina majka uvide da je Kočama Beba, iz nepoznatog razloga, verovala da je mislio na *nju* i odlučila, tokom godina provedenih u samostanu, da oživi Kohinor i tako prenese porodici svoja osećanja, znajući da sva pošta prolazi kroz igumanijine ruke.

Velečasni Ajp je otišao u Madras i izveo kćer iz samostana. Radovala se odlasku, ali je uporno odbijala da se preobrazi, te je ostatak života provela kao rimokatolkinja. Velečasni Ajp shvati da je njegova kći na lošem glasu i da je mala mogućnost da će uspeti da se uda, te zaključi da bi za nju bilo dobro da nastavi školovanje, kad već ne može da nađe muža. Omogućio joj je da ode u Ameriku i pohađa kurs na fakultetu u Ročesteru. Dve godine kasnije Kočama Beba se vratila iz Ročestera s diplomom iz ornamentalne hortikulture, zaljubljenija no ikad u oca Maligana. Malo šta ostade od one vitke, zgodne devojke. Kočama Beba je u Ročesteru postala veoma debela. Golema, zapravo. Čak je i stidljivi mali krojač u Čangam Bridžu tražio da mu bluzu plati po ceni muške košulje.

Da ne bi bludela u mislima, otac joj poveri brigu nad baštom kuće u Ajemenemu, koja pod njenim rukama postade

bujan, ogorčen vrt. Pohodili su ga brojni posetioci, koji pristizahu čak i iz Kotajama.

Bašta je ležala na strmini; beše kružnog oblika i obrubljena vijugavim puteljkom. Kočama Beba ju je pretvorila u raskošan lavirint patuljastih živica, kamenja i statua. Njen omiljeni cvet bio je anturijum. *Anthurium andraeanum*. Imala je čitavu zbirku: „rubrum“, „medeni mesec“ i mnoštvo japanskih vrsta. Boje njihovih sočnih listova kretale su se od melirano crne do krvavocrvene i žarkonarandžaste. Njihovi upadljivi, sočni, mesnati šiljci ostajali su većito žuti. Usred Kočama Bebine bašte, okružen cvetovima kane i floksa, nalazio se mermerni anđelak koji je, u beskrajnom srebrnom luku, piškio u plitak bazenčić. U bazenčiću je cvetao jedan jedini plavi lotos, a u svakom uglu plutao je po gipsani patuljak rumenih obraza i sa šiljatom crvenom kapom na glavi.

Kočama Beba je provodila popodneva u svojoj bašti. U sariju i gumenim čizmama, sa svetlonarandžastim baštenskim rukavicama na rukama, vešto je baratala ogromnim makazama za kresanje živice kao ukrotiteljka lavova, pripitomljavala je izuvijane puzavice i negovala nakostrešene kaktuse. Obrezivala je krošnje bonsaija i tetošila retke orhideje. Klimi je objavila rat. Pokušala je da odgoji alpsko cveće i kinesku guavu.

S večeri je mazala stopala kremom i uklanjala zanoktice na nožnim prstima.

Ornamentalna bašta napuštena je nakon više od pola veka pomne, neumoljive pažnje kojom beše obasipana. Prepuštena samoj sebi, počela je da raste divlja i razuzdana, slična cirkusu u kome su životinje zaboravile svoje tačke. Korov, koji su ljudi nazivali „komunistička pača“ (pošto je u Kerali bujao kao komunizam), ugušio je egzotično bilje. Jedino puzavice produžiše da rastu, kao nokti na nogama leša. Provlačile

---

su se kroz nozdrve ružičastih gipsanih patuljaka i cvetale u njihovim šupljim glavama, dajući im poluiznenađen izraz, kao da će svakog časa kinuti.

Razlog za ovo iznenadno, olako odbacivanje bila je nova ljubav. Na krov Kočama Bebine kuće u Ajemenemu postavljena je satelitska antena. Zahvaljujući satelitskoj televiziji, predsedavala je Svetom iz svoje dnevne sobe. Nije teško razumeti neverovatno uzbuđenje koje se rodilo u Kočama Bebi. Ono nije raslo postepeno, već je buknilo preko noći. Plavuše, ratovi, glad, fudbal, seks, muzika, državni udari, sve je stiglo istim vozom. Istovremeno raspakovano. Odselo u istom hotelu. Sada je čitavim ratovima, izgladnelim narodima, slikovitim pokoljima i Bilu Klintonu moglo biti naloženo da se, poput sluga, pojave u Ajemenemu, gde donedavno najglasniji zvuk beše pisak autobuske sirene. Dok je njena ornamentalna bašta venula i umirala, Kočama Beba je gledala utakmice En-Bi-Ej lige, turnire kriketa i Grend slem turnira. Preko nedelje je pratila serije *Odvažni i lepi* i *Santa Barbara*, u kojima su mršave plavuše nakarminisanih usana i frizura krutih od laka za kosu zavodile androide i branile svoje seksualne imperije. Kočama Beba je obožavala njihove svetlucave haljine i lajave, dopadljive odgovore. Danju se prisećala nepovezanih scena, kikoćući se sama u sobi.

Koču Marija, kuvarica, i dalje je nosila teške zlatne minđuše koje su joj nepovratno izobličile uši. Uživala je u seriji *Rvačka manija*, gde su se brutalno premlaćivali Halk Hogan i Gospodin Savršeni, utegnuti u helanke sa šljokicama, vratova širih od glava. Smeh Koču Marije krio je okrutnost koja se katkad oseti u smehu male dece.

Po vasceli dan sedele su u dnevnoj sobi, Kočama Beba na stolici s dugačkim naslonima za ruke ili na ležaljci (zavisno od stanja u kome su joj bila stopala), Koču Marija na podu

kraj nje (menjajući kanale čim bi joj se za to ukazala prilika), zatočene sred bučne televizijske tišine. Jedna snežnobelih vlasi, druga kose ofarbane u crno kao ugalj. Učestvovala su u svim takmičenjima, koristile sva reklamna sniženja i u dva navrata postale dobitnice nagrada – majice kratkih rukava i malog termosa, koji je Kočama Beba držala pod ključem u svom ormaru.

Kočama Beba je volela kuću u Ajemenemu i ljubomorno čuvala nameštaj koji je nasledila nadživевši sve ostale. Ormare, plastične stolice, krevete iz Delhija, bečki toaletni stočić s ispucalim kvačicama od slonovače, violinu i stalak koji su pripadali Mamači. Trpezarijski sto od palisandera koji je napravio Veluta.

Plašila se gladi iz emisija Bi-Bi-Sija i televizijskih ratova na koje je naletala menjajući kanale. Njen stari strah od revolucije i pošasti marksizma-lenjinizma raspiren je novim televizijskim brigama zbog rastućeg broja očajnika i beskućnika. Etničko čišćenje, glad i genocid smatrala je direktnom pretnjom po svoj nameštaj.

Vrata je držala zaključana a prozore zabravljene, osim kada bi ih koristila. Prozori su korišćeni u posebne svrhe. Za ulazak Malo Svežeg Vazduha. Za Plaćanje Mlekađžiji. Za Izbacivanje Ose (koju bi Koču Marija progonila peškirom po kući).

Pod ključem je držala čak i bedan, oljušteni frižider u kome je čuvala nedeljnu zalihu puter-kifli koje joj je Koču Marija donosila iz Najboljepekare u Kotajamu, kao i dve boce pirinčane vode koju je pila umesto obične. U jednoj pregradi čuvala je preostale tanjire iz Mamačinog servisa, oslikane žalosnim vrbama.

U pregradi za sir i puter držala je dvanaest bočica insulina koje joj je donela Rahel. Sumnjala je da ovih dana čak i nedužni i krupnooki mogu biti kradljivci posuđa, ljubitelji

---

puter-kifli ili gramzivi dijabetičari koji kruže Ajemenemom u potrazi za uvoznim insulinom.

Nije verovala ni blizancima. Smatrala je da su Spremni na Sve. Na sve, bez izuzetka. *Mogli bi da ukradu poklon koji su mi doneli*, pomisli i strese se, shvativši koliko joj malo treba da ponovo počne da ih posmatra kao jedno. Nakon svih ovih godina. Žurno se ispravi, odlučna da ne dopusti da joj se prošlost zavuče pod kožu. *Ona. Ona bi mogla da ukrade poklon koji mi je donela.*

Pogleda Rahel, koja je stajala kraj trpezarijskog stola, i zapazi njenu sablasnu tajnovitost i moć da ostane veoma mirna i veoma tiha, veštinu kojom je, čini se, ovladao i Esta. Kočama Bebu je pomalo plašila Rahelina ćutljivost.

„Pa?“, reče. Glas joj je bio piskutav i drhtav. „Kakvi su ti planovi? Koliko dugo ćeš ostati? Šta si odlučila?“

Rahel pokuša da odgovori. Reči joj behu nazubljene poput parčića isečenog lima. Otišla je do prozora i otvorila ga. Da pusti Malo Čistog Vazduha.

„Zatvori kad završiš“, reče Kočama Beba i zatvori svoje lice kao fioku.

S prozora se više nije videla reka. Videla se sve dok Mamači nije zatvorila zadnji trem prvim kliznim vratima u Ajemenemu. Portreti velečasnog I. Džona Ajpa i Alejuti Amači (Estinih i Rahelinih pradede i prababe) preneti su na prednji trem kuće.

Tu su visili i sada. Blagosloveni Mališa, njegova žena, a između njih preparirana glava bizona.